

KLAARTJE FREEKE: "HET RECHT GAAT
LANG NIET ALTIJD OVER MENSELIJKHEID
EN RECHTVAARDIGHEID."

Wereldwijd is de ethische jurist in opkomst. Advocaten, rechters en officieren van justitie die bewuster gehoor willen geven aan het ideaal waarvoor ze ooit rechten zijn gaan studeren: een rechtvaardiger wereld, duurzamer en menselijker. Allesbehalve eenvoudig in de wereld van misdaad en straf. “Het lijkt soms wel alsof goede mensen onbewust een systeem in worden gezogen en terechtkomen in een onpersoonlijk web van regels en normen”, aldus **Klaartje Freeke** die als advocaat en mede-oprichter van de *Stichting Lawyers as Changemakers* een uitgesproken exponent is van een internationale stroming van juristen die een dieper gevoel laat spreken over wat het betekent om ‘mens’ te zijn in de rechtszaal.

Evolutie van bewustzijn in de wereld van misdaad en straf

TEKST IVO VALKENBURG | BEELD JANITA SASSEN

Ooit vertrouwde ze haar dagboek toe om psycholoog of advocaat te willen worden. Van jongs af aan koesterde ze een passie voor rechtvaardigheid, het willen helpen om conflicten op te lossen, te praten over wat waarheid is. Ze zat dan ook gekluisterd aan de buis om afleveringen uit de serie ‘Pleidooi’ te bekijken. Ze droomde ervan om samen met andere mensen op te komen voor rechtvaardigheid en ‘het goede’ in de wereld. Al tijdens haar rechtenstudie was Freeke actief in allerlei bestuursfuncties binnen het Amsterdamse studentencorps. “Ik wilde begrijpen hoe de wereld werkt. Het studentencorps is een soort maatschappij in het klein. Met alle positiviteit en negativiteit. Met vrienden en vijanden, harmonie en ruzie, plezier en leed, kracht en macht. Een duale wereld, optima forma. Wat dat betreft een prima voorportaal voor de wereld van de advocatuur.”

Het ervaren van die wereld begon voor Freeke bij enkele gerenommeerde

advocatenkantoren op de Amsterdamse Zuidas. Ze leerde er de kneepjes van het vak, en genoot ondertussen ook wel van de mooie auto’s en het goede aanzien. Het maakte haar evenwel niet gelukkig.

LEVEN EN DOOD

Zo’n tien jaar geleden kwam een lang sluimerend zielsverlangen aan de oppervlakte. “Ik wilde dolgraag moeder worden. Dat ging niet van een leien dakje. Met vijf miskramen, operaties en

een hoop onduidelijkheid bracht het leven mij in contact met ‘het onoplosbare’. Ik voelde me vaak ten einde raad. Ben me toen gaan verdiepen in het Boeddhisme, puur om meer innerlijke rust binnen mezelf te kunnen ervaren. Ik heb best veel last gehad van angsten. Vooral angst voor de dood. Angst voor het beperkte mensbeeld van geboren worden en weer doodgaan. Is dat nu alles? Het manifesteerde zich als een rode draad door m’n leven. Met allerlei fysieke klachten en al die miskramen kwam ik er op een gegeven moment alleen niet meer uit. De behandelingen en gesprekken met een vrouwelijke acupuncturist opende mijn hart voor een nieuw hoofdstuk in het leven. Ik ging me verdiepen in geestelijke stromingen en ontdekte de onschatbare waarde van leven en dood. Er ontvouwde zich een inzicht dat we het in het leven niet allemaal zelf voor het zeggen hebben. In de wereld neemt het ‘voorspellen en controleren’ veel ruimte in, maar het leven vraagt ook om ‘voelen en reage-

“IN DE WERELD NEEMT HET ‘VOORSPELLEN EN CONTROLEREN’ VEEL RUIMTE IN, MAAR HET LEVEN VRAAGT OOK OM ‘VOELEN EN REAGEREN’”

ren'. Vanuit deze persoonlijk crisis is veel moois gekomen, ook in mijn professionele leven. De pijn was blijkbaar nodig om tot transformatie te komen."

MENSELIJKHEID EN RECHTVAARDIGHEID

In 2014 besloot Freeke ook in haar werk als advocaat en mediator praktisch gehoor te gaan geven aan haar idealen. "Het recht gaat lang niet altijd over menselijkheid en rechtvaardigheid. In de praktijk gaat het vooral om het winnen van de strijd en het uitschakelen van de ander. Maar recht en rechtvaardigheid gaan in essentie over zoveel meer dan dat. Centraal zouden praktische, menselijke en duurzame beginselen moeten staan en zou na een ingrijpende gebeurtenis aandacht moeten zijn voor acceptatie, vergeving en verzoening. In de ogen van mijn cliënten heb ik vaak teleurstelling gezien over de werking van het recht. Ik besloot het anders te gaan doen. Samen met Wikke Monster hebben we advocatenkantoor Freeke & Monster opgericht. Wikke heb ik tijdens een strafrechtzaak leren kennen waarin we allebei een verdachte verdedigden. Vanaf het eerste moment was ik gecharmeerd van haar, hoe ze te werk ging, hoe ze in haar vak stond en met mensen omging. Als jurist leer je in de eerste plaats om rechtspraak te doorgronden, wetten te lezen en toe te passen en hoe je de tegenstander kunt verslaan. Nu was de tijd gekomen om te onderzoeken hoe we onze menselijkheid hierin kunnen integreren."

MINDFULNESS IN HET RECHT

"Tijdens mijn werk, tijdens een zitting of in gesprek met een cliënt, stel ik mezelf regelmatig de vraag: wat doe ik hier? Wat is de bedoeling? Destijds had ik een bijzondere belangstelling voor mindfulness, terwijl Wikke een interesse had ontwikkeld in vergeving en verzoening. Het waren de eerste pijlers waarop we onze praktijk bouwden. We introduceerden een universitaire opleiding 'Mindfulness in het recht' van Berkeley University op de Universiteit

van Amsterdam (UvA) en gaven les aan officieren van justitie, rechters en advocaten. Later is daar ook, samen met Maïke Steen, docent aan de UvA, de oprichting van de Stichting *Lawyers as Changemakers* uit voortgekomen. Vanuit daar onderzoeken we hoe het recht met de tijd mee kan gaan: hoe het menselijker, slimmer en eenvoudiger kan en hoe juristen daar een bijdrage aan kunnen leveren."

Dat onderzoek verrichten Freeke en Monster niet alleen. "Over de hele wereld werken juristen om het recht menselijker en beter te maken. **Kim Wright** schreef er boeken over, zoals het boek *Lawyers as changemakers*. **Charles Halpern**, docent aan o.a. Berkeley inspireerde ons tot het integreren van mindfulness in ons werk. We werken verder samen met **Digna de Bruin** (advocaat, mediator, conscious contracts), **Disa Jironet** (officier van justitie en schrijfster van het boek *Misdaad en mededogen*), **Carolien Pentinga** (strafrechtadvocaat, medeoprichter van de stichting *Prison Yoga*), **Eileen Barker** (mediator, vergevingscoach en -docent) en vele anderen die jurist zijn en hun werk willen inzetten voor een positieve verandering in het recht. We organiseren daarvoor bijeenkomsten, conferenties en trainingen voor juristen, onder andere om een sterke gemeenschap te bouwen die nodig is voor een verandering van binnenuit. Wereldwijd is er een geleidelijke verandering zichtbaar. Het is echter niet eenvoudig om de harde kern van het bestaande rechtssysteem te verzachten."

POLITIEGEWELD

In de praktijk zijn Freeke en Monster inmiddels gericht op mensen die open staan voor een andere benadering. "Zo kiezen we ervoor om geen strafrechtzaken te doen waarin partijen uit zijn op vette wraak of louter liegen. In plaats daarvan creëren we meer ruimte voor het oplossen van conflicten binnen families en organisaties. We zetten ons graag in voor mensen die verantwoordelijkheid willen nemen voor hun da-

RECHT IN BEELD

Klaartje Freeke is advocaat, mediator, intervisor, procesbegeleider, schrijver en mede-oprichter van de Stichting *Lawyers as Changemakers*. Samen met Wikke Monster is ze eigenaar van Advocatenpraktijk Freeke & Monster te Amsterdam. Vanuit het verlangen om het strafrecht menselijker te maken, is het advocatenduo een onderzoek gestart naar 'het nieuwe strafrecht'. Samen met de Beeldvormers Machteld Aardse en Kyra Sacks hebben ze in de vorm van een briefwisseling de vraag onderzocht wat recht eigenlijk is en of het uitgebeeld kan worden. Sinds februari 2020 zijn de tekeningen van de Beeldvormers tentoongesteld bij de Rechtbank Amsterdam. Het geheel wordt uitgegeven in het boekje *Recht in beeld*. Meer informatie: www.freekemonster.nl en www.lawyersaschangemakers.org

Beeld: De Beeldvormers, Machteld Aardse en Kyra Sacks

In het boekje *Recht in beeld* staat deze veer afgebeeld als symbool voor het immateriële, het ontastbare, het zachte. De veer staat ook voor het gesproken en ongesproken woord, het schrift en het beeld. De Egyptische godin van rechtvaardigheid, Ma'at, gebruikte de veer van een struisvogel om het hart van een overleden persoon te kunnen wegen. Ma'at was ook de godin van de kosmische orde en waarheid. Haar weegproces staat omschreven in het Egyptische Dodenboek, en staat symbool voor de transformatie van energie. Als je op aarde goed had geleefd, dan had je een zuiver hart, een hart zo licht als een veer. Zo zorgde ze voor de balans tussen het hiernamaals en het leven op aarde.

Klaartje Freeke en Wikke Monster.

den en daadwerkelijk bereid zijn te veranderen. We helpen daarbij zowel verdachten, slachtoffers als andere betrokkenen in zaken als grensoverschrijdend gedrag, machtsmisbruik, integriteitskwesaties, uit de hand gelopen conflicten, maar ook seksueel misbruik, mishandeling en dodelijke ongevallen. Politiegeweld heeft ook steeds meer mijn persoonlijke aandacht. Ik probeer dan niet alleen mensen bij te staan, maar ook te kijken hoe het grotere probleem op maatschappelijk niveau zou kunnen worden opgelost. Het voelt als een verantwoordelijkheid die ik als mens en advocaat heb om mijn netwerk in te zetten om concrete veranderingen in het systeem te bewerkstelligen. Dat is geen sinecure. Ik ben dan ook niet naïef of bijzonder hoopvol.”

OVERHEERSENDE KRACHT

“Het rechtssysteem is zo hard. De menselijkheid lost op in rationaliteit. Niemand bedoelt het zo. Het lijkt soms wel alsof goede mensen onbewust een sy-

“IN DE PRAKTIJK VAN HET RECHT GAAT HET VOORAL OM HET WINNEN VAN DE STRIJD EN HET UITSCHAKELEN VAN DE ANDER, MAAR WAAR IS DE MENSELIJKHEID?”

steem in worden gezogen en terechtkomen in een onpersoonlijk web van regels en normen. Ik zie hoe mensen in het systeem als het ware de overheersende kracht van het systeem overnemen. We zijn beïnvloedbaar zonder dat we er erg in hebben. De energie van de grootste gemeenschappelijke deler lijkt bepalend voor de werking van het rechtssysteem. Binnen het systeem is alles zo vanzelfsprekend hoe zaken behoren te gaan. ‘Zo doen we het, want als niet, dan ...’ en dan proef ik de angst om controle te verliezen. Zo word ik als advocaat verplicht gesteld om partijdig te zijn. Ik mag alleen staan voor het belang van mijn cliënt, waarbij ‘het belang’ vaak beperkt wordt gedefini-

eerd: alles wat de andere partij wil, is in strijd met dat belang. Hoe kan ik op die manier voorbij de dualiteit naar een derde punt van eenheid en verbinding komen?”

“Kahlil Gibran beschrijft over ‘misdad en straf’ in zijn boek De Profeet zo mooi: ‘Dikwijls heb ik je over iemand die een fout begaat horen praten als was hij niet een van jullie, maar een vreemdeling en een indringer in je midden. Maar ik zeg je, evenmin als het heilige en rechtschapene kan uitstijgen boven het hoogste dat in elk van jullie schuilgaat, kan het zwakke en boze dieper vallen dan het laagste, dat eveneens in jullie schuilt.’ Zijn wijsheid over misdad en straf zou eigenlijk verplichte li-

NOOIT MEER NORMAAL

teratuur moeten zijn voor elke rechtenstudent. Alleen hoe breng je dat in de praktijk?”

ZOEKTOCHT

Freeke heeft de vragen over haar zoektocht naar menselijkheid en rechtvaardigheid in de juridische wereld wel eens voorgelegd aan Satish Kumar, de oprichter van het Schumacher College, die eerder ook voor het New Financial Forum een presentatie heeft gegeven over een menselijke economie. “Satish maakte de vergelijking met het water in de rivier. De rivier heeft ook oevers, zonder welke hij zou overstromen. Het water stroomt het beste tussen twee uitersten. Elke dag stel ik mezelf vragen over de zoektocht hoe ik dat praktisch het beste kan vormgeven. Ik zoek een middenweg. De anarchist binnen mezelf zou er soms uit willen stappen. Ik heb er ook volop aan meegedaan. Nu probeer ik heel bewust in het systeem rond te wandelen en te kijken waarom ik daar ben. Alleen het systeem veranderen helpt volgens mij niet. Dan creëren we nieuwe regels, maar het probleem blijft hetzelfde. Voor zover ik het op dit moment doorzie, ligt de sleutel voor fundamentele verandering binnen de mens zelf, om te beginnen binnen mezelf. Hoe kunnen we bewuster mens zijn en blijven zonder ons te verliezen achter onze professionele maskers?”

DESIGN OF JUSTICE

Freeke constateert dat er ook op universiteiten iets gaande is. “Zo wordt het bijvoorbeeld aan de hand van *T-shaped lawyer* steeds duidelijker dat het bij advocaten niet alleen zou moeten gaan om diepgaande vakinhoudelijke kennis van wetten, normen en regels (de verticale streep in de T). Het is ook belangrijk om als advocaat de vaardigheden te hebben om met anderen mensen te kunnen verbinden (de horizontale streep in de T). Vanuit de *Lawyers as Changemakers* hebben we onszelf de vraag gesteld hoe we het willen doen als we helemaal opnieuw zouden kunnen beginnen. We hebben dat geformuleerd in een

“Het is niet eenvoudig om de harde kern van het bestaande rechtssysteem te verzachten.”

manifest voor het nieuwe strafrecht. Heel praktisch is daar bijvoorbeeld uit voortgekomen dat we met rechtenstudenten, studenten van de Rietveld Academie en ruimtelijk ontwerpster Anika Ohlerich het vak ‘Design of Justice’ hebben opgezet. Hierbij wordt interdisciplinair gewerkt aan de herinrichting van de rechtszaal. Er wordt onderzocht hoe de rechtszaal eruit zou kunnen zien om partijen nader tot elkaar te brengen. Inmiddels is deze vorm van samenwerking uitgegroeid tot een groot project waarin samen met kunstacademies, universiteiten en drie rechtban-

ken wordt onderzocht hoe de rechtszaal voor jeugdzaken opnieuw kan worden ingericht. Om bijvoorbeeld te voorkomen dat kinderen niet opnieuw een strafbaar feit plegen, is dan de formele zitting met een rechter die op een verhoging zit wel de meest effectieve inrichting? De onderzoeksvraag is: met welk ontwerp wordt rechtvaardigheid het beste gediend? In de rechtbank van Amsterdam wordt op dit moment een jeugdzittingszaal ingericht op basis van een ontwerp van een student Design of Justice.”

Het is een krachtig praktijkvoorbeeld in de wereld van misdaad en straf waar normaal gesproken tegengestelde ideeën en belangen voortdurend botsen. In plaats van het extra voeding geven aan die tegenstellingen, loopt Freeke met haar collega’s in de voetstappen van Kahlil Gibran en probeert ze, beetje bij beetje, een derde weg, voorbij de dualiteit te vinden. Een weg waarop sprake is van onvoorwaardelijke liefde en medemenselijkheid. “Het is een stille evolutie die ik over de gehele wereld in beweging zie.” ■

**“IK ZIE HOE MENSEN IN
HET SYSTEEM ALS HET
WARE DE OVERHEERSENDE
KRACHT VAN HET
SYSTEEM OVERNEMEN”**